

Lausunto

05.02.2021

Asia: VN/28915/2020

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi jokamiehen oikeuden nojalla luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI pitää tärkeänä parantaa luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellista asemaa ja pienentää heihin kohdistuvan hyväksikäytön riskiä. HEUNIssa on jo yli kymmenen vuoden ajan tutkittu ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttöä sekä työperäistä ihmiskauppaa ja olemme julkaisseet useita asiaa käsitteleviä tutkimuksia. Jo varhaisissa tutkimuksissamme (ks. Jokinen, Ollus & Viuhko 2011, <https://heuni.fi/-/report-series-67>) olemme nostaneet luonnonmarja-alan työperäisen hyväksikäytön riskialaksi. Poimijat tekevät erittäin pitkää päivää huonoissa olosuhteissa ns. yrittäjäriskillä, jolloin työsuojelu ei valvo työsuhteen ehtoja, koska kyse ei ole työsuhteesta tehtävästä työstä.

Uudemman tutkimuksemme mukaan (ks. Jokinen & Ollus 2019, <https://heuni.fi/-/report-series-92b>) työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamallit keskittyvät kahteen pääasialliseen voitontekemiskeinoon: kustannuksien vähentämiseen sekä tulojen kerryttämiseen laskuttamalla työntekijältä erilaisia ylimääräisiä kustannuksia. Kustannusten vähentämisstrategia nojautuu työ kustannusten karsimiseen eri keinoin (esim. alipalkkaus, ylipitkät työpäivät, veropetokset), kun taas tulojen kerryttämisstrategia perustuu ennakkomaksujen perimiseen esim. palkkauksen tai koulutuksen yhteydessä sekä erinäisten kulujen ylihinnotteluun (esim. välitysmaksut, kuljetus, majoitus, ruoka, vaatteet, työvarusteet ja työkalut). Hallituksen esityksessä viitattu marjanpoimintaan liittyvä ihmiskauppatapaus perustui nimenomaan tällaiseen liiketoimintamalliin, jossa yritys ensinnäkin karsi työ kustannukset minimiin, koska kerääjät eivät olleet työsuhteessa mutta tekivät pitkää päivää kerätäkseen marjoja yritykselle, joka määräsi marjoista maksettavan hinnan. Toiseksi yritys keräsi poimijoilta ylisuuria kuluja mm. ruoasta, asumisesta, ajoneuvoista ja työvälineistä. Tällaiset kulut johtavat velkaantumiseen ja näin ollen entistä suurempaan riippuvaisuussuhteeseen hyväksikäyttäjistä, eli tässä tapauksessa kerääjät kutsuneesta marjayrittäjästä.

Tämän vuoksi kannatamme ehdotettuja kerääjien rekrytointiin liittyvän veloituksen kieltä sekä kohtuuttomien veloitusten kieltä mm. majoituksen, ruokailun ja poimintavälineiden osalta. Epäselvyyksien välttämiseksi olisi kuitenkin tärkeää määritellä mahdollisimman selkeästi mitä kohtuuttomalla veloituksella tarkoitetaan eri kulujen osalta, erityisesti asumisen ja ruokailun osalta. Lisäksi herää kysymys, miten kerääjän Suomeen kutsunut ostaja voi varmistua siitä, ettei ostajan lukuun esim. ulkomailla toimiva taho peri kerääjältä rekrytointimaksuja tai muita kohtuuttomia maksuja.

Kannatamme myös kerääjän Suomeen kutsuneen ostajan velvollisuuksien laajentamista ja selkeyttämistä. Perehdyttämiseen liittyen tulisi varmistaa, että perehdytys tapahtuu kielellä, jota kerääjät ymmärtävät, ja että heille jaetaan tietoa siitä, keneen/mihin tahoon voi ottaa yhteyttä, jos asiat eivät suju sovitulla tavalla.

Kannatamme myös ehdotusta, että työ- ja elinkeinotoimistolle säädettäisiin tehtäväksi antaa Suomen ulkomaan edustustolle lausunto kerääjän maahan kutsuvan ostajan taloudellisista ja eräistä muista edellytyksistä. Olisi tärkeää määritellä, mitä nämä edellytykset ovat; esimerkiksi onko kyseisellä yrityksellä verovelkaa. Jos epäselvyyksiä ilmenee, ostaja tulee velvoittaa korjaamaan nämä epäselvyydet ennen kuin ko. ostaja saa kutsua kerääjiä maahan.

Kannatamme myös ehdotusta, jonka mukaan kerääjän kutsuneella ostajalla on velvollisuus maksaa kerääjän kaikki keruuansiot ennen kerääjän maasta poistumista. Jotta kerääjällä on tosiasiallinen mahdollisuus arvioida, onko hänen saamansa ansio asianmukainen, tulisi lakiin sisällyttää velvollisuus ylläpitää ansiokertymälaskelmaa tai vastaavaa, jotta kerääjä voi tarkistaa ansaitsemansa summan.

Koska kerääminen tapahtuisi jatkossakin muussa kuin työsuhteeksi rinnastettavissa olosuhteissa, kannatamme ehdotusta, jonka mukaan työsuojeluviranomaiselle annetaan yksiselitteinen mandaatti valvoa työoloja luonnontuotealan yritysten tiloissa ja poimijaleireillä. Ehdotusta tulisi tarkentaa siltä osin, että selkeästi todetaan, että työsuojeluviranomaiset valvovat myös kerääjien työoloja työsuhteisten tukihenkilöiden työolojen ohella. Hyväksikäyttö on usein kokonaisvaltainen kokonaisuus, jossa työntekijöiden tietämättömyyttä ja riippuvuutta muista käytetään hyväksi. Näin ollen hyväksikäytön hahmottamiseksi on syytä tarkastella kerääjien tilannetta kokonaisvaltaisesti, johon kuuluu työnteon olosuhteiden ohella majoitus, ruokailu, kuljetus jne. Tämä edellyttää riittävää valvontaa myös muiden kuin työsuojeluviranomaisten toimesta. Koska ehdotettuun lakiin sisältyy myös muiden viranomaisten toimivaltaan kuuluvia valvontavelvollisuuksia, katsomme, että metsämarja-alalla tulisi jatkossa säännöllisesti harjoittaa vastaavanlaista moniviranomaisvalvontaa kuin Kuopion alueella on tehty peltomarjanviljelyssä. Tämä mahdollistaisi laaja-alaisen viranomaisvalvonnan, johon sisältyisi niin työsuojelu-, terveys-, palo-, vero- kuin maahanmuuttoviranomaisten yhteistoiminnan, ja jolla voitaisiin tehokkaasti ja ajantasaisesti puuttua mahdollisiin ongelmiin. Tämä voisi myös toimia ennaltaehkäisevästi, jos työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalliin syyllistyneillä yrittäjillä olisi suurempi riski ja todennäköisyys joutua edesvastuuseen toiminnastaan.

Ollus Natalia

HEUNI - YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti